

Het kleurrijke brein: De rol van kunsteducatie in het onderwijs

Kunsteducatie vormt een essentieel onderdeel binnen het onderwijs. Met het vermogen om niet alleen artistieke vaardigheden te ontwikkelen, maar ook om de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen te bevorderen. Binnen dit essay wordt de waarde van kunsteducatie voor de ontwikkeling van het kinderebrein beschreven. Met opvattingen uit neurologische inzichten, pedagogische benaderingen en praktische voorbeelden wordt een dieper inzicht geboden aan deze waarde. Daarnaast wordt de rol van kunsteducatie in het onderwijs onderzocht. Deze verkenning zal niet alleen de positieve perspectieven van de huidige rol van kunst binnen het onderwijs belichten, maar ook de uitdagingen. Waarbij het concept *Art for Art's Sake* als tegenhanger wordt genoemd.

Kunst is broodnodig voor het kinderebrein, aldus professor Erik Scherder. De hoogleraar Klinische neuropsychologie legt uit dat het binnen de hersenontwikkeling van jonge kinderen belangrijk is dat zij van jongs af aan in aanraking worden gebracht met kunst. Scherder benadrukt dat de eerste 25 jaar van een menseneven immers de basis vormt van gezond oud worden.

*“Als je een kind heel veel aanbiedt, dan bouwt dat brein,
omdat het een verrijking is, aan meer contactpunten”.*

Deze contactpunten noem je synapsen, hoe meer van deze synapsen hoe complexer de hersenen worden. Deze complexe hersenen vormen een bescherming voor zichzelf tegen het ontstaan van ouderdomsziekten zoals alzheimer. Het is dus, zeker in de eerste levensjaren, van belang om hier zo veel mogelijk bijdragen aan te leveren.

Het unieke aan kunst is dat het verschillende stimuli biedt die het creatieve denken kunnen bevorderen. Het bezig zijn met kunst bestaat uit een proces waarin je volledig op kunt gaan, waarin emoties loskomen. Het brengt een gevoel van trots wanneer je zelf iets creëert en daarmee voldoening bij erkenning van anderen.

Hersenontwikkeling resulteert niet alleen in creatieve kinderen, zo schetst Scherder. Zou je een EEG maken van iemand die kijkt naar, of bezig is met kunst, zie je activiteit ontstaan in de hersenstam. De schors van de hersenstam, de neocortex, raakt dan actief. Deze activiteit zorgt voor een ontwikkeling van die schors. De neocortex is verantwoordelijk voor de hogere functies van de hersenen. Deze hogere functies bestaan uit: bewuste beweging, taal, redeneren, abstract denken etcetera (Nederlands Herseninstituut, 2022). Scherder licht hierbij toe dat een dikkere schors resulteert in de vaardigheid om beter te kunnen denken: spreken, rekenen, lezen etcetera.

De waarneming van kunst in het algemeen zorgt dus voor de ontwikkeling van de hersenstam. Als de waargenomen kunst ook nog eens als mooi wordt betiteld, raakt daarnaast ook een ander deel van de hersenen geprikkeld. Dit betreft de voorkant van de hersenen, de frontale cortex (Kunstfanaatjes, 2021). Het gebied van de frontale cortex houdt zich bezig met verschillende functies die we dagelijks gebruiken. Voorbeelden van deze functies zijn emoties regelen, plannen, beslissingen nemen en het beheersen van impulsen

(Wesenhagen, 2021). De frontale cortex is de eerste 25 jaar van een mensenleven volop in ontwikkeling. Door deze frontale lob van een kinderebrein te prikkelen met kunst stimuleer je de genoemde competenties. Wat op langere termijn zorgt voor zowel creatieve als flexibele jong volwassenen.

Bovendien bevordert kunst de emotionele ontwikkeling van kinderen. Het menselijke brein, en zeker het kinderebrein, zit vol met spiegelneuronen (Kunstfanaatjes, 2021). Spiegelneuronen maken het mogelijk voor mensen om gedrag van anderen te spiegelen, zich in te leven in anderen en de vaardigheid om te kunnen anticiperen op wat er zou kunnen gebeuren. Hierbij weerspiegelt het neuron dus letterlijk wat de andere persoon doet, en wordt op dezelfde manier actief in een herhalende situatie (Van Rompu, 2010). Kinderen kunnen dus emoties spiegelen en ontdekken door kunst te ervaren (Sterckx, 2020). Wanneer kinderen kennis maken met emoties, en deze emoties leren herkennen in verschillende situaties, trainen de kinderen het limbisch systeem van het brein. Het limbisch systeem is betrokken bij emotie, genot en motivatie (Brain Matters, 2022).

Kunst biedt dus niet enkel esthetische waarde, maar heeft ook aantoonbare voordelen voor de ontwikkeling van het jonge brein. Deze inzichten zijn van belang in een onderwijscultuur die vaak gericht is op kerndoelen en leerthema's.

Zo wordt creativiteit tegenwoordig maar al te graag gezien als competentie om ideeën te bedenken, problemen op te lossen of te verzinnen en om producten te maken die innovatief, nuttig en zinvol zijn. Hierbij wordt ingespeeld op de 21e-eeuwse vaardigheden. De 21-eeuwse vaardigheden bestaan uit:

- Creatief denken	- Mediawijsheid
- Problemen oplossen	- Communiceren
- Computational thinking	- Samenwerken
- Informatievaardigheden	- Sociale en culturele vaardigheden
- ICT-basis vaardigheden	- Zelfregulering
	- Kritisch denken

Om 21e-eeuwse vaardigheden te ontwikkelen via kunst- en cultuuronderwijs, is kennis van kunst, erfgoed en media essentieel. Binnen dit gebied van onderwijs worden leerlingen gestimuleerd om creatief te denken door ideeën te genereren en te reflecteren op het maakproces. Kritisch denken wordt ontwikkeld door reflectie op eigen werk en cultureel besef. Burgerschap wordt bevorderd door leerlingen een mening te laten vormen over maatschappelijke vraagstukken en actuele kunst te interpreteren. Samenwerken is belangrijk om gezamenlijk resultaten te bereiken. Communicatieve vaardigheden worden ontwikkeld door symbolische weergave van eigen ideeën en betekenisgeving aan kunstwerken. Ict- en mediageletterdheid zijn van belang voor het creatief gebruik van media en kritische duiding van media-inhoud. Deze genoemde vaardigheden worden gezien als onmisbaar om als toekomstige wereldburger deel te nemen aan de samenleving (LKCA, 2020).

Je zou kunnen stellen dat moderne kunsteducatie dus ten alle tijden een doel moet hebben, het moet namelijk zorgen voor de integratie van de 21e-eeuwse vaardigheden binnen het vakaanbod in het onderwijs. Maar sluit dat wel aan bij de kern van kunsteducatie? Moet kunst altijd praktisch zijn?

Hoewel kunst wel praktisch kan zijn, is het te beperkt om kunsteducatie alleen te zien als iets nuttigs. Het heeft veel bredere voordelen die niet moeten worden genegeerd. Kunst is een fundamenteel aspect van de menselijke expressie, cultuur en creativiteit (Vikas The Concept School, 2023). De eerdere uitspraken waarin Schreder stelt dat kunst ons in staat stelt om onze emoties, identiteit en perspectieven op diepgaande wijze te ontwikkelen sluiten hier nauw op aan (Kunstfanaatjes, 2021).

Dit gedachtegoed doet sterk denken aan *Art for Art's Sake*. Dit concept verwijst naar het idee dat kunst moet worden gewaardeerd om haar intrinsieke waarde, in plaats van alleen beoordeeld te worden op haar praktische bruikbaarheid of vermogen om externe doelen te dienen. Zoals naar mijn mening vaak wordt toegepast in het onderwijs. De uitdrukking *Art for Art's Sake* (origineel in het Frans *l'art pour l'art*) is ontstaan in de intellectuele kringen van Parijs in de 19e eeuw, de schrijver Théophile Gautier heeft de betekenis geformuleerd zoals we die hierboven beschreven staat (Seiferle, 2009).

Kunst, bekeken vanuit het perspectief van *Art for Art's Sake*, benadrukt haar intrinsieke waarde als een essentieel onderdeel van menselijke expressie, ervaring en culturele verrijking. Kunst wordt gewaardeerd om haar schoonheid, emotie en vermogen om ons denken te prikkelen, zonder dat het een specifiek doel hoeft te dienen. Het maken van kunst wordt gezien als een vorm van zelfexpressie voor de kunstenaar, waarbij de focus ligt op de creatieve daad zelf. Kunst biedt ons een unieke manier om de wereld te begrijpen en te ervaren, en het helpt onze perspectieven te verbreden door ruimte te bieden voor verschillende interpretaties en gevoelens. Daarnaast is kunst nauw verbonden met menselijke cultuur, geschiedenis en identiteit, en het helpt ons om onze waarden en overtuigingen te begrijpen en te vieren. Kortom, terwijl kunst verschillende praktische doelen kan dienen, legt de filosofie van *Art for Art's Sake* de nadruk op haar intrinsieke waarde als een bron van inspiratie, reflectie en culturele betekenis, los van externe doelen (Winner, Goldstein en Vincent-Lancrin, 2013).

Hoe kan kunst ingezet kunnen worden, binnen het onderwijs, zonder per definitie rekening te houden met externe doeleinden zoals de 21e-eeuwse vaardigheden? Er zijn diverse voorbeelden van kunsteducatieve programma's die zich richten op het creatieve proces in plaats van enkel het eindproduct. Zoals de Montessori benadering. De Montessori-filosofie legt de nadruk op kunsteducatie gericht op het proces in de vroege kinderjaren. Kinderen krijgen de vrijheid om te creëren zonder specifieke instructies, voorbeelden of verwachtingen voor het uiteindelijke resultaat. De focus ligt op ontdekking, experimentatie en het stimuleren van de unieke verbeelding en creativiteit van het kind door het artistieke proces (Montessori Art, 2021).

Een ander voorbeeld is de manier waarop de leraar Jef Geys (1934-2018) zijn lessen invult met wereldse inzichten. Hij daagde zijn leerlingen openlijk uit om kritisch te denken over heersende opinies en veranderende wereldbeelden, en ook over reclametechnieken waarin hij zelf was opgeleid. Zijn meest opmerkelijke kunstwerken ontstonden zowel direct in de schoolpraktijk als door zijn natuurlijke talent als onderwijzer met als doel allerlei misleidende ideeën en vermommingsen van de werkelijkheid te onthullen. Werken zoals de wereldkaart, de vrouwenkwesties, ABC école de Paris, een kleurboek voor volwassenen en de sensatie box blijven essentiële stukken in zijn werk die nog steeds relevant zijn (Z33, 2024).

Voorbeelden toevoegen uit de lessen van Jan.

Nog iets schrijven over de rol van de leraar als kunstenaar vanuit het perspectief van Gert Biesta.

Conclusie schrijven

BRONNEN

LKCA. (2020, 15 september). *21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs*. Geraadpleegd op 3 mei 2024, van <https://www.lkca.nl/artikel/skills21kunst-voortgezet-onderwijs/>

Montessori Art. (2021, 27 juli). *Teaching Process-Based Art in the Montessori Classroom*. Geraadpleegd op 3 mei 2024, van <https://montessori-art.com/teaching-process-based-art-in-the-montessori-classroom/>

Seiferle, R. (2009, 1 juli). *Art for Art's Sake - Modern Art Terms and Concepts*. The Art Story. Geraadpleegd op 3 mei 2024, van <https://www.theartstory.org/definition/art-for-art/>

Vikas The Concept School. (2023, 15 november). Importance of Art Education in Schools. *Vikas The Concept School*. Geraadpleegd op 3 mei 2024, van <https://www.vikasconcept.com/importance-of-art-education-in-schools/>

Winner, E., T. Goldstein en S. Vincent-Lancrin. (2013), *Art for Art's Sake?: The Impact of Arts Education, Educational Research and Innovation*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/888932832896>

Z33. (2024, 1 maart). *Jef Geys makes school*. Geraadpleegd op 3 mei 2024, van <https://www.z33.be/en/programma/jef-geys-makes-school/>